

TOBAKENS OCH KRITPIPANS HISTORIA

Av Per Arne Åkerhagen
4:de avsnittet

Datering

I förra avsnittet lärde vi oss att identifiera en pipa, om den var engelsk eller holländsk. Svensktillverkade pipor kommer i ett senare avsnitt. De kan vara tillverkade efter engelsk eller holländsk modell.

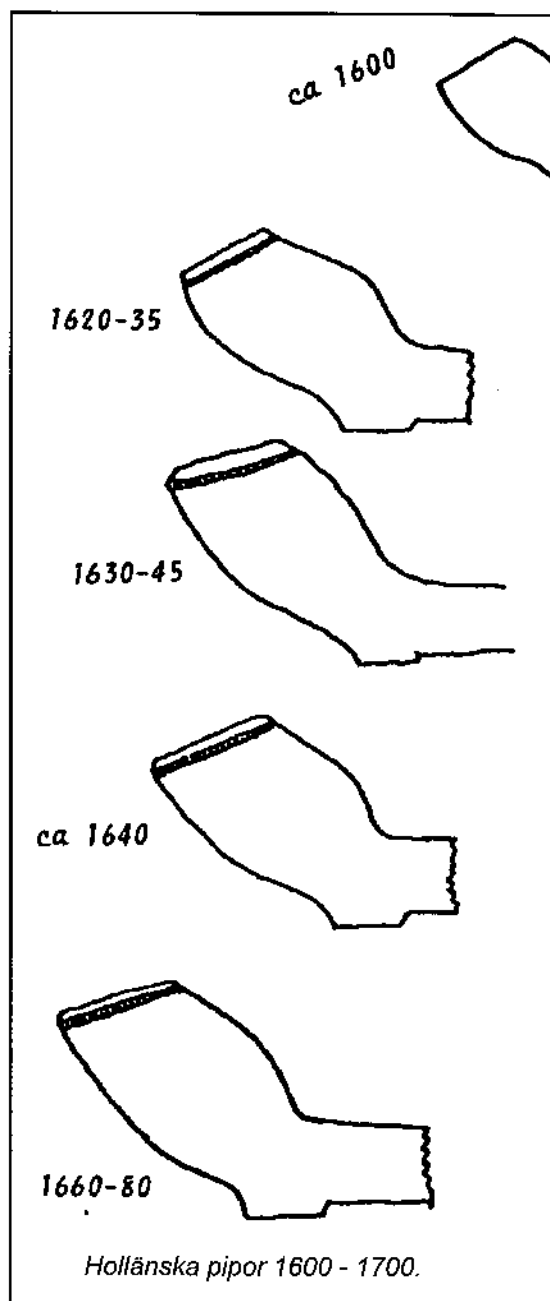
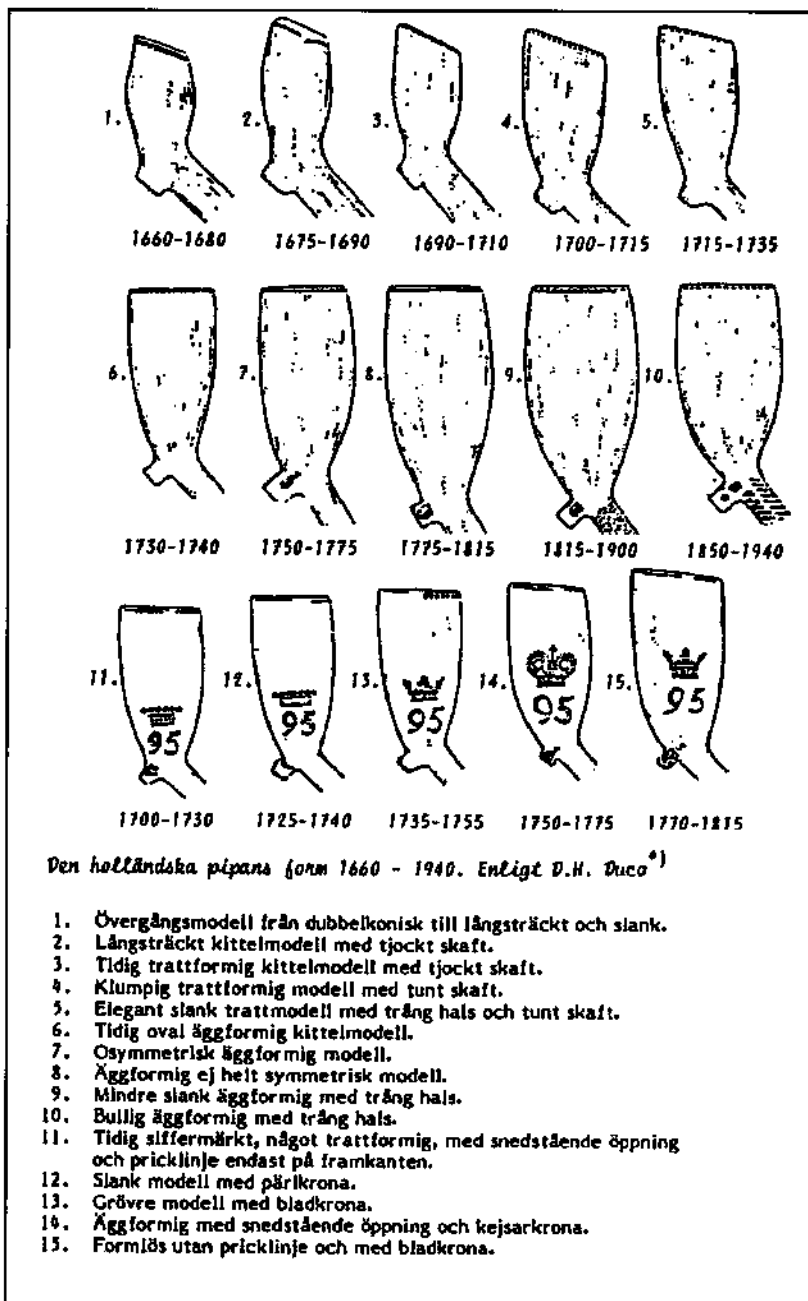
I senaste avsnittet nämndes en pipa kallad "sittande man" tillverkad

av Åhsér, han var den siste svenske tillverkare och verksam i Skillingemark i västra Värmland. Mera härom i ett särskilt avsnitt.

Vi skall nu gå in på själva dateringsmetoderna som kan användas för holländska pipor.

Att tidsbestämma en holländsk pipa liksom även engelsk utgår vi

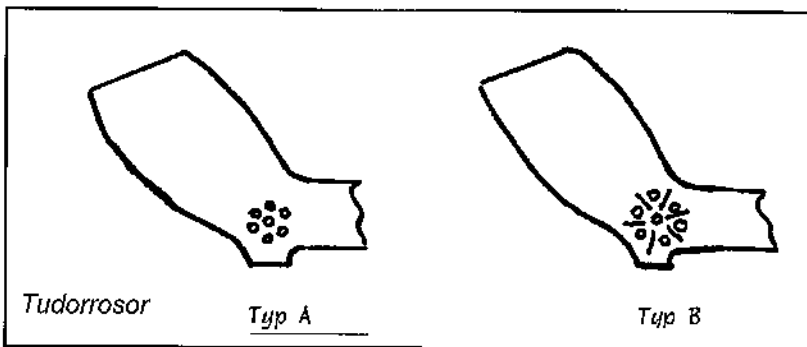
från typologin. Då detta fordrar stor vana, behövs andra kompletterande identifieringsmetoder. Av dessa kan nämnas Tudorrosornas utseende, Friederichs matematiska formel, mynningsdiametern, rökkanalens diameter och sist men inte minst klackmärke och annan dekor.

Alla har sina svagheter och måste användas med ett visst omdöme, dvs använd inte enbart en av dem utan försök använda så många som möjligt och beräkna medelvärdet. Ha också i medvetandet att det inte alltid är pipans ålder Du bestämmer utan formens. Titta på pipan och konstatera om den är slarvigt gjord med fullt synlig skarv eller onormalt tillplattad. Dett kan då tyda på att formen är väl använd och kan vara äldre än själva pipan.

Typologi

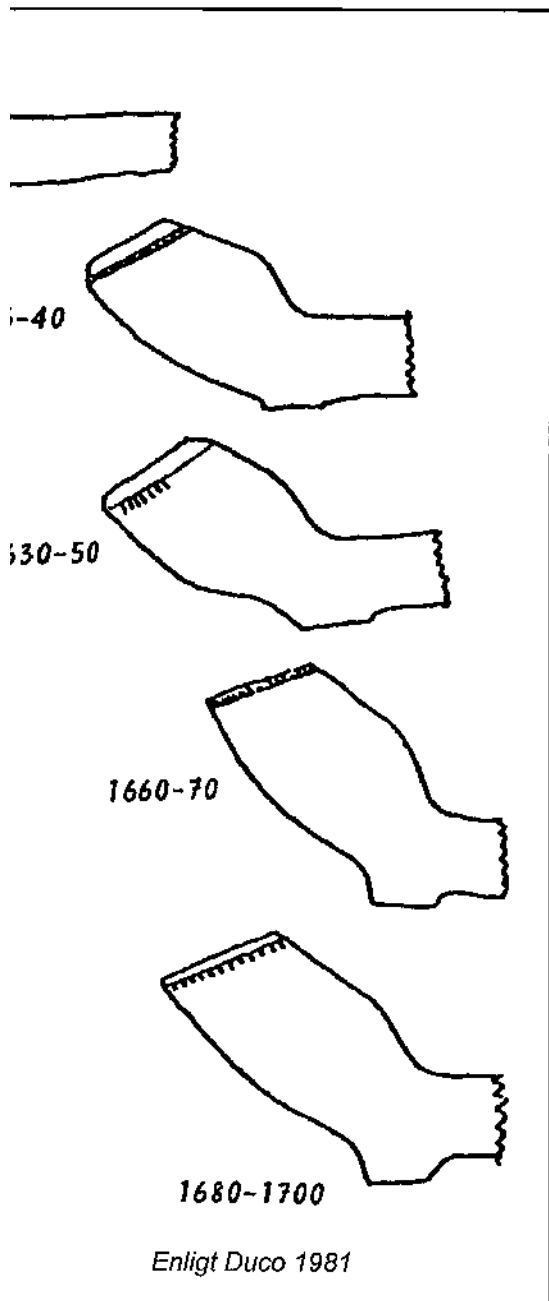
Den i dag mest kände och framstående pipforskaren i Holland är Don Duco, som tills nyligen haft

ett pipmuseum i Leiden, Pijpenkabinet, som till hösten 1995 kommer att flyttas till annan ort.

Han har bl.a. framställt den typologi som följande bilder visar och där den holländska pipans utveck-

ling från början av 1600-talet fram till andra världskriget visas. Senare pipor är i allmänhet kopior på de äldre typerna. Vissa nytillverkningar göres fortfarande, som med få undantag kan mäta sig med de äldres kvalitet.

Enligt Duco 1981

Höger sida

ANTAL ROSBLAD	3.0	3.1	4.0	4.1	5.0	5.1	6.0	6.1	7.0	7.1	8.0	8.1	9.0
<i>Vänster sida</i>													
3.0			1620 1635										
3.1													
4.0			1625 1740		1630 1635								
4.1				1620 1775									
5.0					1610 1680		1630 1640		1630				
5.1					1685	1620 1750		1630 1635					
6.0					1630		1620 1790		1730 1750				
6.1							1640 1780	1625 1780					
7.0				1635			1640 1680		1630 1780				1645 1655
7.1													
8.0		1730 1740			1730 1740						1630 1775		1645 1755

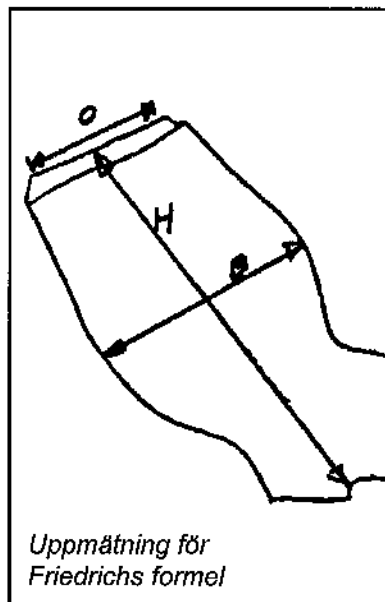
Friedrichs daterigstabell

Tudorrosor

Tudorrosen som dekor på piphuvudets sidor, uppvisar olika kombinationer. Det förekommer rosor med och utan kronblad och antalet ros- och kronblad kan variera. Bildens typ A visar utan kronblad och typ B med kronblad. Observera att rosen kan vara olika på vänster respektive höger sida.

Friedrichs formel

Denna formel betecknas också som $HxBxO$ -formeln, där H betyder piphuvudets höjd, B betyder pipans största ytterdiameter och O pipans innerdiameter, alla mått mäts i mm. När siffersumman från formeln

$HxBxO$ uträknats väljes kurva efter piptyp som visas till vänster om kurvorna och tillverkningsåret avläses. Metoden är tillämplig mellan åren 1590 till 1750 och största säkerheten ligger inom 1600-talet.

Mynningsdiameter

Med ledning av innerdiametern på piphuvudet, kan man enligt nedanstående tabell fastställa det ungefärliga tillverkningsåret. Årtalet ligger mellan de båda linjerna.

Rökkanalens diameter

De tre pipforskarna Binford, Friederich och Harrington har var för sig kommit fram till en tabell för åldersbestämning med ledning av rökkanalens diameter.

Ju fler pipor eller skaft man har kan ett bättre medelvärde erhållas och därmed säkrare datering.

Jag vill än en gång framhålla att den bästa dateringsmetoden är typologin och erfarenheten av att ha studerat ett stort antal pipor. Men genom att använda så många som möjligt av de beskrivna metoderna kan en rätt så säker datering erhållas.

Fortsättning.

